

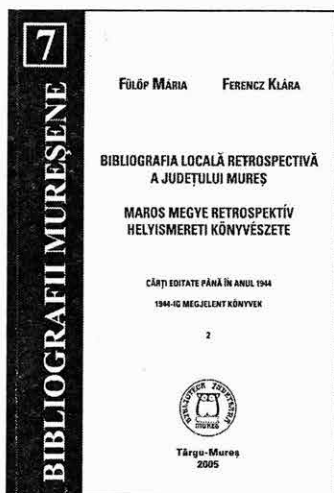
Maros megye 1944-ig – könyvekben

A Maros Megyei Könyvtár honlapján a következő mondatot találja az érdeklődő látogató, ha a „Bibliográfia” menüpontra kattint: *„A Maros Megyei Könyvtárban a helyismereti információk feltárása az ötvenes években kezdődött és hosszú szünet után, 1993-ban végre létrejött egy szervezett kurrens bibliográfiai rendszer.”*

A helyismereti munkához nagy segítséget nyújtott, hogy a könyvtár a Tinlib programmal építette/építi számítógépes katalógusát. A program meggyorsította a feltáró munkát és lehetővé tette kiadványok számítógépes szerkesztését is. Az intézmény bibliográfiai sorozatának 5. darabja már ezekből a rekordokból építkezett.

Ezért Fülöp Mária és Ferencz Klára is úgy határozott, hogy az 1945 előtt megjelent, nehezen hozzáférhető állományt a számítógépes rendszerben dolgozzák föl, s ezáltal nemcsak a bibliográfiában teszik hozzáférhetővé azt, hanem a könyvtár katalógusában is.

2002 májusában jártam Fülöp Máriával a marosvásárhelyi Kultúrpalota egyik zsúfolt kis irodájában, ahol akkor már gőzerővel rögzítették a megyei könyvtár Maros megyével kapcsolatos könyveinek adatait. A szolgálati katalógusban való kutakodást a „gyanús” könyvek kézbevétele követte. A kötetekben szereplő helyismereti információk bekerültek a leírásokba, amelyeket Ferencz Klára készített a szakjegyzetekkel együtt. Az adatgyűjtés sziszifuszi munka volt, ahogy azt Fülöp Mária is írja a munka bevezetőjében: *„ezt a bibliográfiát nyugdíjazásunk első napjától kezdve hat év alatt (1999–2005) Ferencz Klára kolléganőmmel közösen készítettük.”* A bibliográfiai gyűjtés haladását lassította az is, hogy Fülöp Mária időköz-

FÜLÖP Mária – FERENCZ Klára
 Bibliografia locală retrospectivă a județului Mureș =
 Maros megye retrospektív helyismereti könyvészete :
 autori, apariții editoriale, referințe locale, cărți editate până în anul 1944 :
 autori, apariții editoriale, referințe locale, cărți editate până în anul 1944 :
 szerzők, kiadványok, helyi vonatkozások, 1944-ig megjelent könyvek /
 Fülöp Mária, Ferencz Klára ; (ed. Biblioteca Județeană Mureș).
 – Târgu Mureș, 2005. – (Bibliografii Mureșene ; 7.)
 1. köt. – 604 p.
 2. köt. Indexuri = Mutatók. – 607–862. p.
 ISBN 973-0-04177-6

ben több helyismereti bibliográfiát is elkészített, vagy megszületésében közreműködött. Férje 2004. ápr. 5-i leveléből értesültem, hogy „*Marika Schumachert megszégyenítő sebességgel dolgozik két munkáján: délelőtt a régi anyag helyismereti feltárásával, délután a Maros megyei tudósok bio-bibliográfiáján*”. Ez utóbbi 2004-ben jelent meg a Maros megyei biobibliográfiák 2. köteteként *Maros megyei tudósok* címmel.¹

A jelen írás tárgyául szolgáló kötet *Bibliografia locală retrospectivă a județului Mureș = Maros megye retrospektív helyismereti könyvészete* címmel végül 2005-ben látott napvilágot a *Bibliografii mureșene* [Maros megyei bibliográfiák] című könyvsorozat 7. tagjaként. Ez az 1995-ben indult sorozat a Maros Megyei Könyvtár igen tiszteletreméltó helyismereti bibliográfiai tevékenységét tükrözi, hiszen első három kötetében a megye sajtóbibliográfiája látott napvilágot a kezdetektől 2000-ig (az 1973–1989. évek híjával), a másik három kötetben pedig az 1990 és 2000 között megjelent Maros megyei kiadványok bibliográfiája.² Ez a bibliográfiai sorozat nemcsak a Maros Megyei Könyvtár jelentős helyismereti munkáját jelzi, hanem Fülöp Mária lankadatlan szorgalmát, kitartását és munkabírását is, ugyanis az említett hat kötet közül három az ő munkája, vagyis egy évtized alatt öt bibliográfiát készített sajtó alá.

Kíváncsian vettem kezembe a kötetet, hiszen a 2002-ben megjelent *Maros megye a könyvekben* című kötetét is volt szerencsém ismertetni a Határon túli Magyar Könyvtárosok VIII. Zempléni Nemzetközi Tanácskozásán 2003-ban Sárospatakon. Ekkor azt mondtam/írtam, hogy „... *irigylem a Maros megyei kutatókat. Egy kitűnően használható, nagyon gazdaságosan fölépített és hallatlanul információgazdag helyismereti bibliográfiát kaptak a kezükbe.*”

Nem volt nehéz dolga Fülöp Máriának és Ferencz Klárának, amikor eltervezték a helyismereti tartalmú retrospektív könyvészet gyűjtőkörének földrajzi, időbeli, tartalmi és formai határait. Egyedül a földrajzi körülhatárolás jelenthetett gondot, de ez is inkább a gyűjtéskor jelentkezett.

1. Oamenii de știință mureșeni : dicționar biobibliografic / Ana Todea, Fülöp Maria și Monica Avram. – Târgu-Mureș : Bibl. Județeană Mureș, 2004.

2. A sorozat tagjai: 1. Időszaki kiadványok bibliográfiája, 23 dec. 1989–31 dec. 1994. / Fülöp Mária. – Târgu-Mureș : Bibl. Județeană Mureș, 1995.; 2. A Maros megyében kiadott könyvek, albumok, térképek bibliográfiája, 1990–1995. / Fülöp Mária. – Târgu-Mureș : Bibl. Județeană Mureș, 1997.; 3. Publicațiile periodice mureșene – 1795-1972 = Maros megyei időszaki kiadványok bibliográfiája / Dimitrie Poptămaș, Mózes Júlia. – Târgu-Mureș : Bibl. Județeană Mureș, 2000.; 4. Időszaki kiadványok bibliográfiája, 1995 és 2000. / Anna Vintilă. – Târgu-Mureș : Bibl. Județeană Mureș, 2001.;

A mai Județul Mureș, vagyis Maros megye ugyanis sok régi közigazgatási egység töredékét foglalja magába. Az alapul szolgáló egykori Maros-Torda vármegye mellett ide csatolódtok pl. a korábban Torda-Aranyoshoz tartozó Marosludas (Luduș), Kis Küküllőből Dicsőszentmárton (Târnăveni) és Radnót (Iernut), Nagy-Küküllőből Segesvár (Sighișoara), sőt Kolozs vármegye egy kis csücskéből Nagysármás (Sârmașu) és Teke (Teaca). A különleges státusú területek megszüntetését kimondó 1876. évi XXXIII. törvénycikk életbe lépése előtt pedig még több közigazgatási egység volt a mai megye területén. A szerzők gyűjtésüket természetesen kiterjesztették a mai megye minden településére és tájegységére, de ez nem kis figyelmet igényelt, hiszen minden töredék egykori megyéjének kiadványait át kellett nézni.

A bibliográfia időbeli határait a „retrospektív” jelzőnek megfelelően a kezdetektől 1944. dec. 31-ig terjedő időszakban megjelent önálló kiadványokra korlátozták. (Az időszaki kiadványok bibliográfiája már a sorozat 3. köteteként megjelent.) Ez a döntés a két korszak könyvkiadásának alapvető különbözőségén kívül a természetes történelmi cezúra figyelembe vételét is jelentette.

A kötet összeállítói fölvettek minden olyan önálló kiadványt, amely

- 1) Maros megyei kiadónál vagy nyomdában jelent meg;
  - 2) helyi szerző munkája, tartalmától függetlenül;
  - 3) bármilyen „helyi érdekű információkat” tartalmaz (hangsúlyozottan: *információkat!*);
  - 4) helyi személyiségekről szolgál információval.
- Ami a gyűjtés formai korlátait illeti, ilyen gyakorlatilag nem volt. Ugyanis, amíg az eddigi jelentősebb helyismereti bibliográfiák igyekeztek minden gyűjtőkörükbe tartozó könyvet földeríteni és közölni, bárhol voltak is ezek föltalálhatók, addig Fülöp Mária és Ferencz Klára egy új műfajt hozott létre: gyűjtésüket a Maros Megyei Könyvtár állományára korlátozták. Itt viszont „teljességre, exhausztivitásra” töre-

kedtek: minden egyedileg beletárolt nyomtatványt átnéztek, attól függetlenül, hogy ezek a dokumentumok mifélek, milyen terjedelműek. Így a monográfiák mellett a leírások között *térképekre*: pl. Hegyi Gyula Andor: Szovátafürdő és környéke vázrajza a villák jegyzékével (1620.); Erich Jekelius: Carte géologique de la Roumanie (1523.), *atlaszokra*: pl. Vállas Antal: Új kézi és iskolai atlasz... (3334.); Franz Schrader: Atlas de poche (3302.), *kottákra*: pl. Cântări nationale (2047.); Seprődi János: Eredeti székely dalok (2078.), *aprónyomtatványokra*: pl. Andrassy Imre: A Marosvásárhelyi Csizmakészítő Ipartársulat alapszabálya (1875); Bernády György: Kötelességeink – előadás (773.); Az Első Székelyföldi Házi-ipari Országos Szövetkezet alapszabálya (904.); Nagyernye és Vidéke Tejszövetkezet igazgatóságának jelentése IV. közgyűlésén 1909. február hó 19-én (979.) – is bukkanhatunk.

Könyvtári katalógus mint helyismereti bibliográfia? Ez esetben igen, és engem meggyőzött e kiadvány.

A szerzők nyugdíjas státusza, a magyarországi gyűjteményekhez való hozzáférésük nehézségei, az anyagi források hiánya, szinte lehetetlenné tették, hogy teljes körű gyűjtést végezhessenek Maros megyei helyismereti irodalma tekintetében. Így viszont, hogy egyben a könyvtár számítógépes katalógusát is gazdagították, nem volt akadálya a gyűjteményhez való hozzáférésnek. A számítógépes katalógizálás később a bibliográfia szerkesztésben is hasznosnak bizonyult a szakrendi elrendezésben, az automatikus sorszámozással, a mutatók összeállításában. Bár természetesen, az értő szerkesztői kezét nem nélkülözhetette a kiadvány.

Korábbi recenzióban éppen a gépi betűrendezés hibáit említve kérdeztem, hogy vajon megoldható-e a kézi hibajavítás, pótlás stb. Nos, ebben az esetben a szerzők bőven éltek az utólagos javítás lehetőségével. Fülöp Mária egyik levelében írta, hogy „*a szakrendi részben a rengeteg utaló elkészítésére sok időt fordítottunk; a*

nyomdai és kiadói mutatóban A/Z-ig betűrendben szerepeltek a kiadók és nyomdák és az egészét át kellett csoportosítanom városok szerint; a címmutatóban a római I. pl. Apafi, vagy Rákóczi neve előtt, az I, azaz i betűhöz került; a tárgymutatóból kiszedtem a személyneveket és dőlt betűvel szedve áttettem a névmutatóba; minden magyar helynévtől utalok a román megfelelőhöz, félkövérre sötétítettem megyénk városainak és falvainak nevét”. Vagyis a feldolgozás után is óriási munkát végeztek, de ez meg is látszik az elkészült anyag kitűnő minőségén.

A szolgálati katalógus fölhasználásából adódik, hogy a bibliográfiai leírások alapegysége mindig a kötet. Ezek adatait egészítik ki a szerzők a szükséges helyismereti információkkal a megjegyzésekben. Elvileg három formulát használnak: *Din cuprins* [A tartalomból], *Despre* [-ről, -ről], valamint a *Referire* [hivatkozással].

Emellett azonban más típussal is találkoztam: *Date din* [adatok az alábbiakról] (741–749. tétel), vagy *Conține*, *Include* [tartalmaz] (2060., 316.), másutt *Surse citate* [források idézése] (1470–1472.), *Deputații* [képviselők] (1023–1025.) stb.

A helyismereti információkat a fönti valamelyik formulát követően a személy- és földrajzi nevek felsorolásával tárják föl. A *Magyar lexikon*, a *Pallas* és a *Révai nagy lexikona* (148–150.) leírásánál azonban csak a „Cuprinde/Despre localități și persoane și din jud. Mureș” [Maros megyei helységekről, személyekről] megjegyzés szerepel, holott más kézikönyveknél: Szabó Károly: *Régi magyar könyvtár* (111.); Gulyás Pál: *Magyar írók élete és munkái* (3368.); Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái* (3423.) föltünteti a bennük található helyi személyek listáját. Gulyás esetében még azt is rögzítik zárójelben, hogy az illető személy melyik helységhez kötődik, és nemcsak a születési és halálozási helyet veszik figyelembe, hanem pl. az 1809-ben Lövétén született és 1890-ben Gyulafehérváron elhunyt Andrási Istvánt is kicédulázták, mert az 1820–30-as évek fordulóján Maros-

vásárhelyen káplánkodott.

Szinnyei műve már nincs ilyen alaposan föltárva, mert a kutatónak magának kell eldöntenie, hogy pl. az e kézikönyvben közölt négy Papp Ferenc közül melyik a Maros megyei érdekelt-ségű.

Apróságának tűnik, de a mutató szempontjából nagy jelentőségű, hogy a közölt bibliográfiáknak a megjegyzésben leírt tételeinél a szerző és cím mellett, néha – amikor a hivatkozott kötet helyi személyiségről szól – ennek nevét is megtaláljuk zárójelben. Az 59. tételben közölt Gulyás Pál: *Népkönyvtári címjegyzékének* megjegyzésében pl. az alábbi hivatkozást találjuk: „*Magyar színesek életrajzai / Szigligeti Ede (Kántorné)*”. Szigligetinek ugyanis nincs helyi vonatkozása, Kántorné Engelhardt Anna viszont életének utolsó éveiben Marosvásárhelyen élt, s itt is halt meg 1854-ben. A bibliográfia szándékai szerint tehát az ő személye a releváns információ. Bele is került a mutatóba! (Természetesen Szigligeti Ede is.)

Hatalmas munkával tárták föl a bibliográfiákban, segédkönyvekben föllelhető Maros megyei adatokat. Holott ezek csak a hivatkozások hivatkozásai, hiszen, ha a kutató föllapozza a jelzett könyvészeti munkát, csupán a helyi szerző művének, vagy a helyi személyiségről szóló könyvnek az adatait találja. Mégis fontos, mivel fölhívja a figyelmet olyan művekre, melyek hiányoznak a könyvtár állományából, mint az Eggenberger József és fia könyvjegyzékében (69.) szereplő Décsei János mezőpaniti (Pănet) református lelkész 1825-ben megjelent *Meséi és versei*, vagy a marosvásárhelyi születésű Soós Márton *Magyar Pénélope* című drámája 1791-ből, melyre Trattner és Károlyi 1840. évi kiadói listájában (74.) bukkanunk.

Sajnálom viszont bizonyos hiányzó kötetek analizálásának elmaradását. Csodálatosan föltárták Szinnyei József *Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertóriumának* (180.) 1/2. és 2/1. kötetét, ám az 1/1. kötetet már nem, mert nem található a könyvtárban, ha-

sonlóan Schöpflin Aladár *Színművészeti lexikona* (2119.) 3. kötetéhez. Talán ez esetekben kivétel lehetett volna tenni, s más forrásból földolgozni a hiányzó műveket.

A helyismereti információkat néha oldalszámmal, többnyire viszont sajnos, e nélkül közlik a megjegyzésekben. Pedig Berey Géza *A magyar újságírás Erdélyben* (156.) című műve is arról tanúskodik, hogy nemcsak kézbe vették a köteteket, hanem át is böngészték azokat. Akárcsak a 153. tételben leírt *Újabb kori ismeretek tára* kötetét. Itt jegyzem meg, hogy ez utóbbi esetben nagyon hiányoznak a hivatkozott helyek oldalszámjai, mert nem a betűrendbe sorolt szócikkek egészéről van szó, hanem csak egy részükről, s ezt bizony keresgélni kell pl. az 'Erdély' vagy 'Az erdélyi hadjárat' cikkekben. Hasonló okok miatt hiányolom a *Nyelvőrkalauz* (172.) föltárásában is az oldalszámokat.

Ezen analízis segítségével óriási információs anyagot sikerült rögzíteniük. Megdöbbentő a 604 oldalas, 4141 tételt rögzítő kötet adatgazdagsága, valamint az, hogy milyen szívós és pontos munka kellett e bibliográfia létrejöttéhez. De mindez csak akkor ér valamit, ha hozzáférhetővé is teszik a szerzők ezt az adathalmazt.

Az alapvető föltárás, az Egyetemes Tizedes Osztályozás szakrendje: ennek megfelelően sorjázanak a bibliográfiai leírások, egy szakcsoporton belül pedig a leírás első szavának betűrendjében. A 62 csoport az ETO-t nem ismerő kívüllők számára is jól áttekinthető a tartalomjegyzék alapján. A kötet majdnem felét – természetesen – a 8-as és a 9-es főosztályba sorolt leírások teszik ki. A további föltárás a 284 oldalas, különálló kötetben található négy mutató feladata. A névmutató maga is mestermunka. Az ügyes tipografizálással elkülönülnek a helyi szerzők, valamint a személyekről szóló irodalom. Emellett a két bibliográfus föltüntette a helyi szerzők születési és halálozási évét (ezek híján foglalkozásukat), valamint a jelzett személy esetleges közreműködői szerepét is. A testületi szerzők neveit is ez a mutató tartalmazza.

Ugyancsak a formai föltárást szolgálja a kitűnően használható címmutató, mely a bibliográfiában előforduló összes címet tartalmazza a hozzájuk tartozó alcímekkel együtt. Itt kell még megemlítenem – bár a kötet végén található – a kiadói és nyomdai mutatót, mely a kiadási helyek (az összes előforduló névformával: Viena – Bécs – Béts – Viennae – Vindobonae – Wien) betűrendjében sorolja föl az ott működő kiadók, nyomdák (ezek neveit zárójelben) által megjelentetett, illetve előállított kötetek tételszámát. Egyetlen zavaró, hogy az utalásoknál a két név között nem nyíl vagy egyenlőségjel van, hanem nagyködtőjel. Először meghökken a használó, hogy mi is akar ez lenni, talán lemaradt a tételszám?

A közlés rendjében levő szakrendi hozzáférést egészíti ki a szerzőpáros egy másfajta tárgyi föltárással, a román nyelvű tárgymutatóval. Ez nemcsak tárgyszavakat, hanem testületi és földrajzi neveket is tartalmaz, a magyar helységneveket természetesen mai román nevükön, utalókkal. A szerkesztők igyekeztek, hogy ne legyen túl sok tételszám a mutatótételben, hiszen ez megnehezítené a visszakeresést. Ezért zárójeles kiegészítésekkel éltek. A *biografie* [életrajz] tárgyszavát a nevekkel bontották meg Apor Istvántól Wesselényi Miklósig; vagy pl. az *invătământ* [oktatás] tagolását az 'agricol', 'economic', 'general', 'gimnazial' stb. altárgyszavakkal oldják meg. Értelmezőket is használnak, pl. a *Közérdek* esetében a 'ziar' [hírlap].

A szakrendi részben elhelyezett sok utaló (egy tétel tárgya gyakran az Egyetemes Tizedes Osztályozás több szakcsoportját is érinti), valamint a mutatókötet négy kitűnően használható indexének köszönhetően a kötet használói bármerről közelítik is meg a kutatott témát, gyorsan és egyszerűen rátalálnak a keresett forrásra, válaszra. Élvezet a kötet lapozgatása, böngészése és halatlanul sok tanulsággal szolgál.

A sorozat 5. kötetéről készült ismertetésben azt írtam, hogy „*Ez a munka Fülöp Mária sokéves helyismereti föltáró munkájának megkoro-*

názása.” Tévedtem. Most kéne koronázni a két bibliográfust, akik ezt a művet nyugdíjazásuk első napjától kezdve hat év alatt közösen elkészítették. A következő koronázásig pedig várjuk az új művet/műveket, hiszen „Fülöp Mária feltárta tervüket, hogy összeállítanák *Maros megye jeles személyiségeinek életrajzi lexikonát*” – ahogy *Dimitrie Poptămaș* könyvtárigazgató is írta az előszóban.

Gyuris György

Könyvtárügy a pannon térségben

Könyvtárügy a pannon térségben : Fejezetek Pallósiné Toldi Márta kutatásaiból / [közread. a] Könyvtári Intézet. – Budapest : Könyvtári Intézet, 2005. – 162 p. ; 21 cm – (EuroTéka ; ISSN 1787-0283) ISBN 963 201 620 3

„Már semmi sem az, aminek korábban véltük. A dokumentum nem feltétlenül azonosítható fizikai megjelenésével, a gyűjtemény birtoklás nélkül, láthatatlanul is feltárja tartalmait, a könyvtár falai a hálózat aktív elemei révén szimbolikusan leomlottak (...) A globalizáció és az információs társadalom a könyvtárakat is szerepeik újrafogalmazására készíti” – írja a szerző kötetének bevezetésében. Nos, ebben az „újrafogalmazásban” nyújt nagy segítséget a Könyvtári Intézet EuroTéka sorozatában megjelent munka, amely *Pallósiné Toldi Márta* 2003-ban befejezett és 2004. május 14-én, kiemelkedő sikerrel megvédett, *Nyilvános könyvtárak a pannon térség társadalmában* című PhD-disszertációjának egy részét tartalmazza.

A szerző arra keresi a választ, hogy a „könyvtárhasználók, a menedzsment és az állami kultúrpolitika milyen hangsúlyokat jelöl ki a változékényszerben a könyvtárak számára”. Kutatásának kiindulópontjával az a meggyőződése szolgál, mely szerint a „közlési forradalmak tudásrögzítési médiumait gyűjteményébe és szolgáltatásaiba integrálni képes könyvtár a posztmodern kor demokratikus társadalmainak alapintézménye”. Ennek bizonyítására a könyvtári rendszer, a finanszírozás és az igénybevétel jellemzőit a pannon térség három államában (Magyarország, Ausztria, Szlovénia) vizsgálja. Hatalmas műveltségről tanúskodó tudás birtokában filozófiai, szociológiai és kultúrtörténeti keretek között, különböző szaktudományok módszertanát is segítségül hívta tárta fel kutatásának témáját.

Elöljáróban *A kutatás terepét* mutatja be, majd *A térség szociológiai értelmezését* adja. *A pannon térség fogalmának kultúrtörténeti vázlatából* megtudható, hogy a címben foglalt „pannon térség” „szimbolikus életteret jelenít meg”(…)”*Nem csupán földrajzi ér-*

telemben vett tájegység, hanem távoli történelmi múltból átívelően, azonosulási lehetőséget kínálva, olyan értékeket tételez, amelyek elfogadásra, együttélésre képesek felszólítani a térség népeit. A sokszínűség közös gyökereinek felmutatásával közösségeket integrál, miközben sértetlen marad a nemzeti identitás”. A vizsgált országok társadalmi-gazdasági bemutatásának összegzésekor megállapítja, hogy a kutatási helyszínek néhány jelzőszámának egyezése ellenére sem lehet azonos struktúrájú, életmódú és mentalitású társadalmakról beszélni, csupán Ausztria tekinthető valódi jóléti államnak. A könyvkiadás adatai azonban „mindhárom vizsgált országban gazdagodó kínálatot, fejlődő ágazatot jellemeznek”, ugyanakkor sajnálatos, hogy hazánkban a könyvtári beszerzések jóval kisebb hányadát adják az éves könyvforgalomnak, mint általában az Európai Unió országaiban (a kutatás idején Magyarország még nem volt az EU tagja).

A Könyvtárszervezési kérdéseket áttekintve, először a magyar könyvtári rendszer létrejöttét (a 20. század elején elindított népkönyvtári szerveződések, majd a század második felében, a szovjet mintára létrejött közművelődési könyvtárak országos hálózatát) írja le a szerző. Szól az 1949-ben indított egyetemi könyvtárosképzésről, majd az 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelet talaján megszületett *Irányelvekről*, amelyek gyakorlati alkalmazása hosszú időn át jól működő, „bár párhuzamosságokkal és ideologikus küldetésorientációval terhelt közművelődési könyvtári rendszert eredményezett”.

A '70-es '80-as évek magyarországi könyvtárügyét stabilitás jellemezte, ez az állapot a 80-as évek legvégén a piacgazdaság előretörése miatt meggingott. A rendszerváltozást követő években hatalmas átalakulás ment végbe a könyvtárügyben. A lakóhelyi könyvtárak fenntartói 1990-ben az önkormányzatok lettek, a munkahelyi könyvtárak sorsát pedig az új tulajdonosok határozták meg. Ennek következtében a lakóhelyi és a munkahelyi könyvtárak száma rohamosan csökkent. A régi hálózati rendszer gyakorlati-

lag már nem működött és a könyvtárak szinte gazdátlanul maradtak. Ennek az áldatlan állapotnak vetett véget az 1997. évi CXL. számú kulturális törvény, amely a következő „hármast” célkitűzésben tárgyasult: „1. A demokratikus jogállam olyan nyilvános könyvtári rendszert feltételez, amelyen keresztül az információ szabadon áramlik és bárki számára hozzáférhető; 2. A könyvtári rendszer működtetésében elsődleges az állampolgárok érdekeinek szolgálata; 3. Mivel Magyarországon az alkotmány garantálja az információszerzés szabadságát, az államnak kötelezettségei vannak a hozzáférés feltételeinek biztosításában, vagyis a rendszerfeladatok állami finanszírozása stratégiai jelentőségű”.

A magyar könyvtári rendszer összetevőit számba véve arra a megállapításra jut a szerző, hogy az ún. „innovációs sokk” felemás állapotokat teremtett a magyar könyvtárügyben, hiszen minden könyvtár modern technológiára vágyik, azonban – sajnálatos módon – az eszközök működtetésére, karbantartására nincsenek meg az anyagi és tárgyi feltételek, a gyűjtemények frissítésére szolgáló anyagi keretek is elégtelenek, és „a legkisebb pénzügyi potenciállal bíró könyvtárfenntartók értelmetlenül ragaszkodnak kvázi önállóságukhoz”.

Az ausztriai könyvtárügy elmúlt fél évszázadát „sikertörténetnek” írja le *Gerald Leitner*, annak ellenére, hogy az 1992-es statisztikai adatok osztrák területen is az olvasás folyamatosan romló esélyeire világítottak rá. Ennek ellentmondani látszanak a hasonló időszakból való könyvtári statisztikák, amelyek a nyilvános könyvtárakban, a beiratkozott olvasók és a kölcsönzött dokumentumok számának növekedéséről adnak hírt. Ausztriában a nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak tevékenységét nem határozta/za meg egységes könyvtári törvény. Az osztrák könyvtáros társadalom a 60-as évektől kezdve többször próbálkozott, sajnos sikertelenül az egységes könyvtári törvény létrehozásával. „A törvénytőlküliség leghátrányosabb következményét abban látják, hogy a közkönyvtárak műkö-

désének nincsenek finanszírozási garanciái, a működtetés 95%-ban a fenntartókat terheli”. A BVÖ (Büchereiverband Österreichs), a könyvtárak érdekvédelmi szervezeteként, koordinálja a fenntartók különböző érdekeit, arra törekedve, hogy a könyvtárak valamiféle egységes stratégiát érvényesítsenek. „A BVÖ fejlesztési stratégiája arra irányul, hogy a közkönyvtár minden település olyan alapintézménye legyen, amely jó feltételek között értékes alternatívát ajánl a kommersz szabadidő-kínálattal szemben!”

Az osztrák szakemberek napjainkban az ún. „hibrid könyvtár” eszméjének megvalósításán fáradoznak, vagyis olyan könyvtár jövőképét népszerűsítik, amelyben különböző médiák (dokumentumtípusok) és a világháló révén megvalósulhat a „globális információvagyonhoz” való hozzáférés. Mindezen célok eléréséhez azonban még néhány feltétel (pl. modern, országos könyvtáriügyi koncepció megalkotása, a könyvtár-fenntartók és a könyvtári munkatársak, a menedzsment szemléletváltása, a politikai és szakmai tudatosság megerősödése stb.) teljesülése szükséges.

A szlovén könyvtári rendszer és a települési könyvtári ellátás vizsgálatáról szólva a szerző megállapítja, hogy a modern szlovén nyilvános könyvtári rendszer „alapjaiban az 1945-ben létrejött föderatív Jugoszlávia kulturális koncepciójára építkezett”. A mai települési nyilvános könyvtárak elődjait még 1945-ben hozták létre. 1991-ben Szlovénia önállósodását követően a könyvtári rendszer lényegi elemeiben nem módosult, „csupán a nemzeti könyvtári feladatok egészültek ki a korábban szövetségi szinten kezelt feladatokkal”. A könyvtári szakemberek látták, hogy a nyilvános könyvtárakat akkor lehet a helyi társadalom információs- és kommunikációs központjává fejleszteni, ha közös és egységes könyvtári információs rendszert alkalmaznak. Ennek szellemében először 14 könyvtár kapcsolódott a COBISS rendszerbe, majd a 90-es évek derekán még 46 könyvtár csatlakozott a kooperatív, on-line bibliográfiai rendszer-

hez. A COBISS sokágú szolgáltatásaival mára már Szlovénia egységes könyvtári információs rendszerévé vált. A tudatos stratégia kialakítása azt eredményezte, hogy Szlovéniában, 2001-ben új könyvtári törvény született, amely a könyvtári munkát közszolgálati tevékenységként határozta meg, tartalmát pedig a következőkben jelölte ki: „együttműködés az élethosszig tartó művelődésben, a honismereti anyagok gyűjtése, feldolgozása, őrzése és közvetítése, gyermekek, fiatalok és felnőttek részére az olvasási kultúrát fejlesztő különleges tevékenységek szervezése, valamint a különleges szükségletű gyermekek, fiatalok, felnőttek részére különleges tevékenységek szervezése”.

A könyvtárszervezési kérdések összegzéseként a szerző táblázatokban, összehasonlító adatok tükrében láttatja a három ország közkönyvtárainak állománygyarapítási, kölcsönzési mutatóit és az olvasói létszám alakulását az 1989-től 2001-ig terjedő időszakban.

A továbbiakban bemutatott kérdőíves összehasonlító vizsgálat célja annak a könyvtárképnek a felvázolása volt, amelyet a könyvtárat használó közönség az ún. szolgáltatás igénybevételi viselkedésével „rajzolt meg”. A felmérés azt kívánta felderíteni, hogy a könyvtárak által működtetett szolgáltatások közül melyek a legnépszerűbbek. A könyvtárkép fontos részének tekintették a kérdőív összeállítói a könyvtáros szerepéről vallott vélekedések összegzését is.

A könyvtárhasználat legfontosabb jellegzetességeit leíró fejezetben a vizsgált térség közkönyvtárainak olvasóit így jellemzi a szerző: „több mint 10 éves tagsággal rendelkezik, 3–4 heti rendszerességgel látogatja lakóhelye könyvtárát, melynek létezéséről az írás- és olvasástanulás kezdetén értesült”.

A könyvtárhasználók indítéka az általános tájékozódás, a személyes érdeklődés és a tanulási folyamat segítésének igénye lehet. A szórakozás, illetve a szórakoztatás funkciója a hazai könyvtárakban nem valósulhatott meg, mert azok, akiket ebből a szempontból kiszolgál-

hatna a könyvtár, többnyire elfordulnak ettől a lehetőségtől és „otthonülőkként” elégitik ki az igényeiket. Az imént elmondottak értelmében modellált könyvtár: „mindenekelőtt mediaközpont, infokommunikációs, tanulási-ismeretszerzési és rekreációs színtér”. A hagyományos értelmezés szerinti „társas együttléteknek helyet kínáló és az olvasmány kiválasztást, az érzelmi stabilitást támogató funkciók” mára már folyamatosan gyengülni látszanak.

A könyvtárosokról festett általános kép egyértelműen pozitívnak mondható. A könyvtár jövőbeli szerepét kutatva az alábbi következtetésre jutott a szerző: „A többség véleménye szerint a könyvtár szerepe nem változik meg jelentősen, vagyis a digitalizáció és a net világa, a „cybertér” nem végzetes ellenfél, nem falja fel a könyvtári közjő

szerepeit és nem kebelezi be a könyvtárak közön-ségét. Középtávon bizonyosan nem!”

Pallósiné Toldi Márta széles körűen áttekintette témájának szociológiai és könyvtárelméleti irodalmát, feldolgozta a témaválasztáshoz illeszkedő hazai és külföldi publikációkat. Elemezte a vizsgált térség hivatalos statisztikáit és a könyvtárügyre vonatkozó alapidokumentumait, az összehasonlító könyvtár-szociológia segítségével megrajzolta az információs társadalom közkönyvtárának modelljét. Kérdőíves adatfelvételt végzett, amelynek értelmezését interjúkból nyert információkkal és megfigyelésekkel is kiegészítette. Mindezek a hazai szakirodalom kiemelkedő értékű munkájává avatják a művet, amely a szakmabeliek számára megkerülhetetlen irodalom.

Bartók Györgyi

A Kaliforniai Egyetem csatlakozik a Google Book Search projekthez?

Gordon, Larry: UC may join Google's library project. In: Los Angeles Times, 2006. augusztus 2.

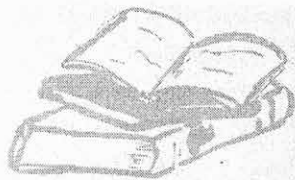
(<http://www.latimes.com/technology/la-me-uc-google2aug02,5218814.stroy?coll=la-stroy-footer>)

A Kaliforniai Egyetem (a továbbiakban: KE) a tudományos kutatást és kiadói tevékenységet érintő fontos lépésre szánta el magát, amikor tárgyalásokat kezdett a Google-lel a cég eddig is sok vitát kiváltó projektjéhez való lehetséges csatlakozásról. A Google digitalizálási projektje, mint ismeretes, 2004 decemberében indult Google Print Library Project néven (az elnevezés 2005 novemberében Google Book Searchre változott), hogy öt jelentős könyvtár (A Harvard, a Michigan, a Stanford és az Oxfordi Egyetem

könyvtárai és a New York-i közkönyvtár) állományába tartozó könyveket digitalizálják és online elérhetővé tegyék.

A Google intenzív érdeklődést mutat a KE mintegy 34 milliós könyvgyűjteménye iránt, amely az egyetem tíz kampuszának száz könyvtárában található; a könyvtárak együttesét a világ legnagyobb tudományos könyvtáraként tartják számon. A KE szeretné még jobban kivenni a részét az internetes forradalomból, amelyhez olyan tehetős partnerre van szüksége, mint amilyen a Google, amely magára vállalja a könyvek szkennelésének költségeit.

A projekt körül a szerzői jogi kérdésekben bontakozott ki vita: míg az 1923 előtti könyvek teljes egészükben online hozzáférhetővé tehetők, a szerzői jogi védelem alatt álló könyvek felhasználhatósága továbbra is kérdéses, és to-

vábbi pereskedésekre adhat okot. A vállalkozás jelentőségéhez és társadalmi hasznához ugyanakkor nem fér kétség: azon túl, hogy az internethasználók számára hozzáférhetővé válik az emberiség kulturális, szellemi öröksége, valamint a tudomány eddigi eredményei, ezen értékeket meg is óvja a lehetséges természeti katasztrófáktól.

A szerzői jogi kérdésekről várhatóan a kiadók is hallatják majd a hangjukat, ennek következményeként az egyetem eleshet bevételének egy részétől. Mindennek előzményeként tavaly az egyesült államokbeli kiadók egy csoportja a szerzők jogait képviselni hivatott Authors Guild elnevezésű szervezettel karöltve, keresetet nyújtottak be a Google ellen a New York-i szövetségi bíróságon, azt állítva, hogy a szerzői jogi oltalom alá eső könyvek engedély nélküli szkennelése a szerzői jog megsértését jelenti, még akkor is, ha nem, vagy csak egy részletét publikálják az interneten. Igaz, hogy a Google-lel szerződött könyvtárak képviselői nem kerültek a vádlatok padjára, mégis felettebb különös, hogy a KE ebben a helyzetben is vállalta a céggel való tárgyalások folytatását. A lehetséges problémákat elkerülendő egyes könyvtárak csak a védelem alá már nem eső könyvek szkennelését teszik lehetővé; a KE azonban a Michigan Egyetem példáját követi, amelynek munkatársai – a Google képviselőivel egyetemben – azt állítják, hogy nincs szükség ahhoz engedélyre, hogy néhány mondatot idézzenek egy-egy szerzői jogvédelem alá eső műből, mivel a méltányos használat (fair use) segít a szerzőknek könyvük eladásában. (Ezt a véleményt a KE ügyvédei is osztják.)

A Google a már említett öt könyvtáron kívül a Kongresszusi Könyvtárral és egyes kiadókkal is együttműködést alakított ki, bár az előbbi még kísérleti stádiumban van. Nem a Google kezde-

ményezése az első, amihez csatlakozott a KE: tavaly már a még csak kezdeti stádiumban lévő Open Content Alliance (Nyílt Hozzáférésű Tartalom Szövetség, OCA) elnevezésű szerveződés hasonló célú projektjébe is bekapcsolódtak. Ennek hátterét a Yahoo! Inc. és a Microsoft alkotják, és több észak-amerikai egyetem és könyvtár is részt vesz megvalósításában. A KE továbbra is az OCA tagja kíván maradni, de szakemberei úgy vélik, hogy a Google jóval nagyobb anyagi és egyéb kapacitással rendelkezik a szkennelés elvégzésére.

A KE a javasolt szerződés értelmében nem kapna semmiféle pénzbeli juttatást, ugyanakkor sok millió dollárt spórolna meg azzal, hogy az egyes könyvekből és folyóiratokból kevesebb példányt kellene megvásárolnia: a digitális verziók ugyanis rendelkezésre állnának, illetve a könyvenkénti kb. 35 dollárnyi szkennelési költséget is megtakarítaná.

Az egyetemnek kezdeti befektetésként 1 és 5 millió dollár között kellene költenie a géppark kialakítására: a munkákat végzők bére több mint 700 ezer dollár évi pluszt jelentene. A vezetés általában támogatja a projekthez való csatlakozást, egyesek ugyanakkor kételyeiket fogalmazták meg a szerzői jogi kérdések kapcsán. Felvetődött az is, hogy a Google az egyetemet kihasználva próbál gazdasági előnyökre szert tenni. A tárgyalások során ezért igyekeznek körültekintően eljárni, és az egyetem hosszú távú érdekeit érvényesítő megállapodásra jutni. Amennyiben a Google-nek bármiféle bevétele származik az együttműködésből, az egyetem is részesülni kíván a haszonból. További információk a <http://book.google.com/> címen olvashatók.

(Töm. Dancs Szabolcs)